

– підвищити рівень надання реабілітаційної допомоги, збільшити кількість реінтегрованих осіб шляхом посилення соціальної, юридичної, медичної та психологічної допомоги постраждалим особам.

Крижна Валентина Володимирівна,
старший науковий співробітник
наукової лабораторії з проблем протидії
злочинності ННІ № 1 Національної
академії внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук, старший науковий
співробітник

ВИДИ ТА ФОРМИ НАСИЛЬСТВА ЩОДО ДИТИНИ

Проблема насильства над дітьми є дуже актуальною в усьому світі. Поширення насильства щодо дитини виявляє зв'язок із загальним зростанням кількості випадків насильства в суспільстві, насильницьких злочинів, суїцидів та нещасних випадків з легальним результатом. Держава і суспільство мають відстоювати і захищати права дитини, серед яких: право на життя і фізичну недоторканність; право не бути об'єктом знущань чи жорстокого, нелюдського або принизливого поводження; право на здоровий та безпечний розвиток та ін. Всі ці права порушуються, коли дитина піддається насильству.

Тому одним із пріоритетних напрямків соціальної політики України є боротьба зі злочинами проти життя, здоров'я, волі й гідності особистості. Українське суспільство почало усвідомлювати, наскільки поширеним явищем є насильство у різних його формах та проявах, як це травмує дітей, що стають його жертвами. Всупереч поширеній думці, кривдниками є не незнайомці, а родичі й люди, яких дитина знає і яким довіряє. Діти часто соромляться або бояться розповісти про те, що з них знущаються. Основними причинами незвернення дітей до правоохоронних органів вважають страх помсти кривдника, сором перед оточенням, зневіра в можливостях захисту, небажання згадувати та говорити про травмуючі події, а іноді діти просто не знають іншого ставлення до себе, а тому вважають його нормою.

Стаття 16 Конвенції ООН про права дитини закріплює положення про те, що жодна дитина не може бути об'єктом свавільного або незаконного втручання у здійснення її права на особисте життя. У поняття особистого життя включаються,

зокрема, емоційні, любовні і сексуально-еротичні переживання й уподобання дитини, а також її право на отримання адекватної інформації, без якої вона не зможе самостійно розпоряджатись цією складною сферою свого життя.

Згідно зі ст. 22 Конвенції РЄ про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства розбещенням дітей визнається умисне спонукання дитини, яка не досягла відповідного віку, спостерігати за сексуальним насильством або діяльністю сексуального характеру, навіть якщо вона не бере в цьому участі.

Не зважаючи на те, що ще у 2012 році Україною було ратифіковано Конвенцію Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (Ланцаротська конвенція), принципово важливі положення Конвенції для забезпечення прав дітей залишаються не імplementованими у національне законодавство. Ланцаротська конвенція передбачає, що для успішного впровадження її положень необхідними є превенція, захист та покарання винної особи.

Проте наразі політика держави спрямована тільки на покарання винного. При цьому залишаються не впровадженими превентивні заходи щодо підвищення знань дітей про ризики сексуальної експлуатації, запровадження програм та заходів щодо злочинців, перевірки осіб, які працюють з дітьми.

Необхідно відмітити, що у сфері захисту дітей, які постраждали від сексуального насильства, наразі відсутні програми підтримки для жертв та їхніх родин, забезпечення безпеки та приватності свідку такого злочину, дотримання вимог правосуддя, дружнього до дитини, при вчиненні процесуальних дій [1].

Відповідно до українського законодавства за вчинення будь-яких дій сексуального характеру щодо дитини настає кримінальна відповідальність.

Фізичне розбещення – це, зокрема, оголення зовнішніх статевих органів винувагої або потерпілої особи, поцілунки, непристойні дотики, які викликають статево збудження, навчання онанізму, вчинення у присутності потерпілого гетеросексуального коїтусу, мужолозтва або іншої дії сексуального характеру.

Виділяють наступні статті Кримінального кодексу України (далі – КК України), що передбачають кримінальну

відповідальність за вчинення дій сексуального характеру щодо дитини:

- зґвалтування (ст. 152 КК України)
- сексуальне насильство (ст. 153 КК України)
- примушування до вступу в статевий зв'язок (ст. 154 КК України)
- статеві зносини з особою, яка не досягла шістнадцятирічного віку (ст. 155 КК України)
- розбещення неповнолітніх (ст. 156 КК України)
- ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів (ст. 301 КК України)
- створення або утримання місць розпусти і звідництво (ст. 302 КК України)
- сутенерство або втягнення особи у заняття проституцією (ст. 303 КК України).

Дії сексуального характеру щодо дитини – це залучення дитини за її згодою або без такої згоди до сексуальних дій з дорослим з метою отримання останнім сексуального задоволення або вигоди [2].

Сексуальне зловживання дітьми охоплює дії від небажаного (проти її волі) дотику до інтимних частин тіла або підглядання за ними до зґвалтування, а також залучення дітей та підлітків до протиправної діяльності в сфері секс-індустрії (до проституції, у тому числі ритуальної, порнографії тощо). Серед його форм:

- примушення дитини торкатися статевих органів дорослої людини, ігри сексуального характеру з дитиною, імітація статевого акту з нею, вимога спати в одному ліжку з особою іншої статі;
- вагінальний, анальний та оральний секс з дитиною;
- залучення дитини до комерційного сексу, зйомок у порнографії, примушення до надання сексуальних послуг іншим особам вихованців закритих закладів, а також щоб «підтвердити любов» або доказати права належати до певної групи тощо;
- створення умов, за яких дитина постійно спостерігає за статевими стосунками інших людей (залучення до перегляду порнографії, сексуальні зносини на очах у дитини, у т.ч. комерційні або безладні);
- підглядання (або здійснення відеофіксації) за дитиною у момент здійснення нею гігієнічних процедур, роздягання, примушення митися, роздягатися / одягатися у своїй присутності або присутності інших дітей та/або дорослих тощо;

- розбещення дитини шляхом спілкування в Інтернеті;
- повна заборона сексуальних контактів підлітка, постійний контроль за збереженням цноти, примусові гінекологічні огляди.

Найбільш прихованою формою насильства є сексуальне насильство в сім'ї. В 75% випадків гвалтівники знайомі дітям в тій чи іншій мірі, причому у 45% випадків з них нападником стає родич (частіше за все батько, вітчим, піклувальник), у 30% – більш далекий знайомий (наприклад, друг брата, коханець матері) [3].

Разом з тим, необхідно відмітити, що існує психологічне насильство. Це насильство, пов'язане з дією особи на психіку дитини шляхом словесних образ або погроз, переслідування, залякування, якими навмисно викликається емоційна непевність, нездатність захистити себе, і може завдаватися або завдається шкода психічному здоров'ю. Психологічне насильство щодо дитини виникає у ситуації постійної нестачі доброзичливої, здорової атмосфери, яка б сприяла емоційному зростанню та росту самооцінки дитини.

Психологічне насильство супроводжує всі інші форми насильства, адже побиття або зґвалтування завжди зумовлює не лише фізичне, а й психічне страждання (а в особливо тяжких випадках – значні психічні травми).

Також існує і економічне насильство щодо дитини. Це умисне, свідоме нехтування її потребами, послідовна відмова вихователів, батьків або осіб, що їх замінюють, забезпечити життєві потреби дитини в їжі, одязі, житлі, медичному обслуговуванні. При цьому відмова виконувати примхи дитини (найновіший телефон, модний прилад) не є економічним насильством.

Загалом, досить складно розмежувати різні форми насильства. Наслідки насильства щодо дитини зазвичай охоплюють кілька сфер: фізичну (тілесне здоров'я), емоційну, економічну, сексуальну. Будь-який вид насильства негативно впливає на особистість дитини, адже сексуальний примус обов'язково тягне за собою приниження гідності, фізичне насильство також справляє значний вплив не лише на тілесну, а й на моральну, емоційну сфери особистості, тобто є водночас і психологічним.

Список використаних джерел

1. Волинець Л.С. Надання допомоги дітям-жертвам злочинів, пов'язаних із торгівлею дітьми, дитячою проституцією, дитячою порнографією, проти статевої свободи та статевої недоторканості дитини, з урахуванням національної та міжнародної практик / Л.С.Волинець, Л.П.Гурковська, І.В.Савчук –К.: К.І.С., 2011–132 с.

2. Джужа А.О. Кримінально-правові та кримінологічні засади запобігання злочинам проти статевої недоторканності дитини : монографія / НАВС. – К., 2013. –193 с.

3. Проблеми насильства над дітьми / URL: <http://familytimes.com.ua>.

Кришевич Ольга Володимирівна,
професор кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, професор

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА БУЛІНГ ЯК РІЗНОВИД КАТУВАНЬ СЕРЕД НЕПОВНОЛІТНІХ

Однією з найпоширеніших проблем у дитячому середовищі сьогодні є булінг, який прийнято розглядати як небажану агресивну поведінку дітей шкільного віку, що призводить до цькування дитини іншою дитиною або групою дітей з метою приниження, залякування та демонстрації сили. Булінг у середовищі неповнолітніх виявляється через фізичне або психологічне насильство пережите дітьми з боку інших дітей. Булінг як негативне явище вивчалоя в першу чергу з точки зору психології та педагогіки. І лише віднедавна на це явище почали звертати увагу юристи. Сьогодні в Україні проблема булінгу отримала законодавче «визнання» із закріпленням поняття булінгу, ознак цього явища, визначення заходів запобігання та суб'єктів запобігання, а також відповідальність за булінг. 19 січня 2019 року набув чинності Закон України від 18.12.2019 року № 2657-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)». Таким чином, булінг – це насильство, що має умисний характер і проявляється, як правило, у тривалих, неодноразово повторюваних діях фізичного та/або психічного характеру з боку особи або групи осіб, які володіють певними перевагами (фізичними, адміністративними, психологічними тощо), вчинюваних з певною, визначеною метою (залякати, покарати за вчинення якогось діяння тощо). Могуть бути: це